

SOLIQ IMTIYOZLARINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARINI O'RGANISH

Xaliqulova Muxabbat Narzulla qizi
Bank-moliya akademiyasi magistranti

Kirish: O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining barqarorligini ta'minlashda iqtisodiy siyosatining eng muhim elementlaridan biri – soliq siyosatini yanada liberallashtirish, soliqqa tortish tartibini soddalashtirish, soliq yukini pasaytirish, xo'jalik sub'ektlarining huquq va erkinliklarini himoya qilish, ularning faoliyatlariga aralashishga chek qo'yish bo'yicha chora-tadbirlarlarni amalga oshirish hisoblanadi

Yuqori soliq stavkalari ishlab chiqaruvchilarni kelajakda jamg'arish, kengaytirish va investitsiya qilish uchun rag'batlantirmaydi, chunki bu ishlab chiqaruvchilarni qayta investitsiya qilish uchun kamroq pul qoldiradi. Bu oxir-oqibat unumdorlikni, investitsiyalarni susaytiradi va ishlab chiqarish sanoatining ishlab chiqarish darajasini pasayishiga olib keladi. Demak, hukumat iqtisodiyotini rivojlanishini rag'batlantirish uchun soliq imtiyozlarini taqdim etishi kerak, bu esa bandlikni oshishiga va iqtisodiyotni yaxshilanishiga olib keladi¹.

Soliq imtiyozlari – bu iqtisodiyotning ayrim tarmoqlari yoki bo'linmalarini ularning mahsuldorlik darajasini oshirishga rag'batlantirish uchun hukumat tomonidan belgilanadigan eng muhim paket. U iqtisodiy o'sish va rivojlanishni rag'batlantirish uchun mo'ljallangan, bu esa mamlakatning yalpi ichki mahsulotini oshirishi kerak. Soliq imtiyozlarini iqtisodiyotning ayrim imtiyozli tarmoqlariga investitsiyalarni rag'batlantirish uchun mo'ljallangan rag'batlantirish sifatida tavsiflash mumkin, ba'zan ular iqtisodiyotning jadal rivojlanishi uchun ichki yetkazib berishni to'ldirish uchun valyuta oqimini jalb qilishga qaratilgan².

Soliq imtiyozlarni o'rganishda uning tasniflanishi muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega. Mamlakatimizda ham xorij tajribasidan foydalangan holda soliq imtiyozlarining turli shakllarini amaliyotda qo'llanilmoqda. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga kiritilgan o'zgartish va qo'shimchalar, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining bir qancha farmon va qarorlari qabul qilinmoqda. Ularning ba'zilarini keltirib o'tamiz.

1-rasmni ko'rib chiqadigan bo'lsak, soliq imtiyozlarining tasniflanishi keltirilgan bo'lib, ta'minlash shakliga kura imtiyozli rejimlar, imtiyozlar, chegirmalar, kechiktirishlar, bo'lib-bo'lib to'lash, kreditlar. Soliq elementlariga

¹ Александров И.М. (2009) Налоги и налогообложение: Учебник / И. М. Александров. — 10-е изд., перераб. и доп. — М.: Издательско- торговая корпорация «Дашков и К», 228 с.

² Raxmatullaeva F. (2016) —Soliq imtiyozlarining mohiyati va iqtisodiyotni rag'batlantirishdagi roli. Moliya ilmiy jurnali №2/ 108 bet.

bog'liq bo'lmagan imtiyozlar va bog'liq bo'lgan imtiyozlar (soliq to'lovchiga, soliq solish ob'ektiga, soliq solinadigan bazaga, soliq stavkasi bo'yicha, to'lov muddatlarigacha) tarzida namoyon bo'lishini ko'rishimiz mumkin.

<p>TA'MINLASH SHAKLI</p> <p>imtiyozli rejimlar, imtiyozlar, chegirmalar, kechiktirishlar, bo'lib-bo'lib to'lash, kreditlar</p>	<p>SOLIQ ELEMENTLARIGA BOG'LIQ BO'LGAN</p> <p>1. Bog'liq bo'lmagan imtiyozlar</p> <p>2. Bog'liq bo'lgan imtiyozlar: soliq to'lovchiga; soliq solish ob'ektiga; soliq solinadigan bazaga; soliq stavkasi bo'yicha; to'lov muddatlarigacha</p>	<p>BOSHQARUV DARAJASIGA MANSUBLIK</p> <p>Respublika, mahalliy imtiyozlar</p>	<p>TA'SIRNING MURAKKABLIGI</p> <p>Bir soliq (element) ga ta'sir qiluvchi imtiyozlar; Soliqlar elementlar majmuasiga ta'sir qiluvchi imtiyozlar</p>
<p>TA'MINLASH MEXANIZMI</p> <p>- shartli imtiyozlar</p> <p>- shartsiz imtiyozlar</p>	<p>TA'MINLASH PREDMETI</p> <p>Faqat xo'jalik yurituvchi sub'ektlarga faqat jismoniy shaxslarga barchaga beriladigan imtiyozlar</p>	<p>KIRISH MAQSADINING TABIATIGA KO'RA</p> <p>iqtisodiy foyda; ijtimoiy; umumiy.</p>	

1-rasm. Soliq imtiyozlarining tasnifi³

Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 19 iyundagi "Alohida soliq va bojxona imtiyozlarini bekor qilish to'g'risida"gi PF-6011-son Farmoniga asosan, soliqlar to'g'risidagi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan soliqlar bo'yicha imtiyozlar, agar ularning o'zida ushbu soliqdan ozod qilish to'g'ridan-to'g'ri ko'rsatilmagan bo'lsa, ijtimoiy soliqqa nisbatan tatbiq etilmasligi, O'zbekiston Respublikasi norezidentlari bo'lgan yuridik shaxslardan sotib olinadigan ishlar (xizmatlar) uchun qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha berilgan imtiyozlar, O'zbekiston Respublikasida doimiy muassasalar orqali faoliyatini amalga oshirayotgan yuridik shaxslar – norezidentlar tomonidan amalga oshiriladigan ishlar (xizmatlar)ga tatbiq yetilmasligi belgilandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 iyuldagi "Raqobat muhitini yanada rivojlantirish va iqtisodiyotdagi davlat ishtirokini qisqartirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-6019-son Farmoni qabl qilindi. Ushbu Farmon bilan raqobat muhitini yaratish maqsadida mamlakatimizda iqtisodiyotdagi davlat ishtirokini qisqartirish, davlat ishtirokidagi xo'jalik yurituvchi sub'ektlar monopoliyasining iqtisodiyot

³ Ibraheem, Abdullahi Aderemi, Olaitan, Wasiu Abiodun, Oyetola, Daud Olawale, Omoniyi, Oyelowo Oyetade, Amolegbe, Sikiru Adesola (2020) Impact of Tax Incentive on Industrial Growth and Development. International Journal of Academic Management Science Research (IJAMSR) ISSN: 2643-900X Vol. 4, Issue 7, July – 2020, Pages: 171-179

raqobatbardoshligiga salbiy ta'sirini yanada kamaytirish, imtiyoz va preferensiyalar berish tizimi samaradorligini oshirish, shuningdek tadbirkorlik sub'ektlariga nisbatan tartibga solish yukini pasaytirish maqsadida qabul qilingan. Monopoliyaga qarshi kurashish qo'mitasiga quyidagi vazifalarni amalga oshirish vazifasi yuklatildi:

soliq imtiyozlar, preferensiyalar va faoliyatni amalga oshirish uchun eksklyuziv huquqlar shaklida ko'rsatilayotgan davlat ko'magining samaradorligi ustidan davlat nazoratini amalga oshirish hamda ular raqobat muhitiga salbiy ta'sir etgan taqdirda, ularni bekor qilish bo'yicha takliflar kiritish, xo'jalik yurituvchi sub'ektlarga har qanday turdagi imtiyoz, kafolat, preferensiyalarni belgilash, shuningdek yangi huquqlar, shu jumladan eksklyuziv huquqlarni berish, imtiyoz va preferensiyalarning samaradorligi mezonlarini ishlab chiqish hamda imtiyoz va preferensiyalardan foydalanuvchi xo'jalik yurituvchi sub'ektlar ro'yxatini shakllantirish belgilangan⁴.

Xulosa

Soliq imtiyozlari odatda davlat daromadlarining kamayishiga olib keladi, ammo iqtisodiy rivojlanish va muvaffaqiyatli natijalar bilan qoplanadi. Soliq imtiyozlari sanoat korxonalarini uchun barqaror aylanma mablag'larni keltirib chiqaradi. Soliq imtiyozlarining mexanizmlari turli iqtisodiy va ijtimoiy natijalarga murakkab va xilma-xil ta'sir ko'rsatishi mumkin. Natijada, soliq imtiyozlari mexanizmi iqtisodiy samaradorlikka ta'sir qilishi mumkin. Misol uchun, soliq imtiyozlari mexanizmlari korxonalar uchun soliq yukini kamaytirishi mumkin, bu esa ixtiyoriy daromadning oshishiga va iste'mol xarajatlarining oshishiga olib kelishi mumkin. Bu, o'z navbatida, tovarlar va xizmatlarga talabni oshirish va ishlab chiqarishni rag'batlantirish orqali iqtisodiy o'sishga yordam beradi. Salbiy tomoni shundaki, soliq imtiyozlari mexanizmlari tadbirkorlik sub'ektlarini faqat soliq imtiyozlaridan foydalanish maqsadida iqtisodiy samarador bo'lmagan yoki ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lmagan faoliyat bilan shug'ullanishga undash orqali iqtisodiyotda buzilishlarni keltirib chiqarishi ham mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasini tasdiqlash va uni savarali amalga oshirish tadbirlari to'g'risida"gi 2020 yil 6 oktyabrdagi PF-6079 sonli Farmoni
2. O'zbekiston respublikasi vazirlar mahkamasining "Soliq ma'muriyatchiligida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini

⁴ Farmon (2020) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 iyuldagi "Raqobat muhitini yanada rivojlantirish va iqtisodiyotdagi davlat ishtirokini qisqartirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-6019-son Farmoni

keng joriy etishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 359-sonli qarori

3. O'zbekiston Respublikasining "Soliq va byudjet siyosatining 2018 yilga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari qabul qilinganligi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi O'RQ-454-sonli qonuni, 2017 yil 18 dekabr

4. O'zbekiston Respublikasining qonuni "Soliq ma'muriyatchiligi takomillashtirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi O'RQ-455-sonli qonuni, 2017 yil 18 dekabr

5. Farmon (2020) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 19 iyundagi "Alohida soliq va bojxona imtiyozlarini bekor qilish to'g'risida"gi PF6011-son

6. Farmon (2020) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 iyuldagi "Raqobat muhitini yanada rivojlantirish va iqtisodiyotdagi davlat ishtirokini qisqartirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-6019-son

7. Qaror (2021) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 22 sentyabrdagi "Soliq to'lovchilarni hisobga olishni yanada takomillashtirish va qo'shilgan qiymat solig'ining o'rnini qoplash tartibini soddalashtirish choratadbirlari to'g'risida"gi 595-son.

8. Urmonov J.J. (2018) Tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatini soliq mexanizmi vositasida tartibga solishni takomillashtirish masalalari. Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati

9. Александров И.М. (2009) Налоги и налогообложение: Учебник / И. М. Александров. — 10-е изд., перераб. и доп. — М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 228 с.

10. Баладина А.С. (2011) Анализ теоретических аспектов налоговых льгот и налоговых преференций // Вестник Томского государственного университета- №4(16)- С. 45-60.

11. Jo'raev A., Toshmatov Sh., Abduraxmonov O. (2009) Soliqlar va soliqqa tortish. O'quv qo'llanma. T.: NORMA. 184- bet.

12. Милякова Н.В. (2008) Налоги и налогообложение. Учебник. 7-е изд. Перераб. И доп.—М.:ИНФРА, С.33 Milyakova N.V.

13. Ma'ruza (2020) O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoevning 2020 yil 26 mart kuni koronavirus infeksiyasi tarqalishiga qarshi kurashishni kuchaytirish masalalariga bag'ishlangan videoselektor yig'ilishidagi ma'ruzasi// Toshkent. 2020 yil, 26 mart.

14. Незамайкин В.Н., Юрзинова И.Л. (2004) Налогообложение юридических и физических лиц. —М.: Экзамен, С.44.

15. Raxmatullaeva F. (2016) —Soliq imtiyozlarining mohiyati va iqtisodiyotni rag'batlantirishdagi roli. Moliya ilmiy jurnali №2/ 108 bet.
16. Anyanwu, S. (2015). Companies Income Tax Act. Abuja: Federal Government Press.
17. Arogundade, J. A. (2005). Nigerian income tax and its international dimension. Ibadan: Spectrum Books Ltd
18. Bassey, U.O. (2013). Companies taxation in Nigeria. Lagos: The CIBN Press Ltd. Business Day (Newspaper) 26th August